

EVİRİM VE DOĞA BİLİNCİ

Dr. Yaman ÖRS

(Doğal Hayatı Koruma Derneği Üyesi)

Bir dişi kuşun yuvada bekleyen yavrularına yiyecek olarak kurtçuk yerine ona benzeyen bir "vida" getireceğini hiç düşünebilir misiniz? Ama düşünen olmuş böyle bir durumu. Doğal Hayatı Koruma Derneği ile Sanat Sevenler Derneği'nin bu yıl içinde Ankara'da birlikte düzenledikleri "Doğa ve Kültür" haftası boyunca açık kalan karikatür sergisindeki yapıtlardan birinin konusuydu bu anlattığım; sanatçı Erdoğan Bozok'un çizdiklerinden biri.

Yurt sözcüğünün çok boyutlu bir anlamı vardır. Bir toplumun insanlarıyla birlikte onların yerleştikleri toprağı, ülkelerinin dağlarını, göllerini, akarsularını, ormanlarını, tüm varlıkları, oradaki tüm doğayı anlatır bize; renk renk bitkileri, kırmıldayan, koşan kara hayvanlarını, yüzen balıkları, öten kuşları...

Bir yazarımız "Cansız Yurt" diye yazıyor (M. Aziz Bolel, Av Sohbetleri, Cumhuriyet, 16 Mart 1978). "...insafsız biçimde avlanma... av dışı kırım... Çobanların, çocukların kuş yuvalarını bozmaları, yumurtaları kırmaları ve uçamayan, kaçamayan yavruları öldürmeleri..." Avcı yazar yazısını şöyle sürdürüyor: "Bugün birçok av hayvanının nesli tükenmek üzeredir. Birkaç av hayvanının nesli ise çoktan tükenmiştir. Av sporunun gelişmesi, silahların vurucu gücünün artması ve av alanlarına kolayca gidilebilme olanaklarının aşırı gelişmesi, av hayvanlarını son derece azaltmıştır...günümüz tarım ilaçlarının zehirleyiciliği de av hayvanlarını yok etmektedir. Yalnız karada yaşayan hayvanlar değil, sularda yaşayan hayvanların durumu da yürekler acısıdır). ...Yurdumuzun nice güzel kıyıları, gölleri, ırmakları bu çevre kirlenmesinin kurbanıdır." Yazarımız uçuşup öten kuşların, yüzen ördeklerin, balıkların bulunmadığı bir doğayı (içinde insan olsa da) "cansız ülke", "cansız yurt" olarak nitelendiriyor yazısının sonunda.

Onun anlattıklarına eklenecekler de bulunabilir. Sapanla öldürülen, sakat bırakılan kuşlar, üstlerine çıkılan, taşlanan, ters çevrilip kurumaya bırakılan kaplumbağalar, ezilen, yakılan böcek-

ler... İşte anı olarak tazeliğini hiç yitirmemiş bir örnek. Beş altı genç adamdı. İçlerinden birine "doktor" diyorlardı. Görünüşe göre ötekiler de yüksek öğrenim görmüş olmalıydılar. Birinin kıyından getirdiği yengeçle ilgili olarak, daha doğrusu ona ne yapacakları üzerinde konuşuyorlardı. Sonunda hayvanı elinde tutan, "nasıl olsa bir ayağı koptu" diyerek onu yere koyuyor, "artık yürüyemez" diye ekliyordu. Başının üstünde kaldırdığı taşı hızla onun üstüne indirdi. Ötekiler en azından ilgiyle onu izliyorlar. "Amm da ezildi" diyor içlerinden biri. "Hadi artık denize girelim, doktor." Coşkuyla eşiz güzellikteki kuma doğru koşuyorlar. Bir anda yine bulunmaz güzellikteki denizin içindedirler. Yaşamın tadını çıkarıyorlar. Arkalarında, taşla ezilerek öldürülmüş bir canlıdan kalan ne ise, onu bırakarak.

Ovalara yayılan kuş seslerinin yerini yavaş yavaş değil, hızla tüfek sesleri almaya başlamıştır. Bu sesler yalnız ovalarda, ormanlarda değil, yıllardan beri kentlerimizin kıyısında, giderek neredeyse içinde de duyuluyor. Diyelim ki bir dinlenme gününde bulduğunuz kentin taş yığınlarından, kalabalığından, gürültüsünden, kirli havasından uzaklaşmak istiyorsunuz. Yakın yer olarak bir göl kıyısı ya da koruluk var. Yoldan biraz uzağa gitmeyi düşünüyorsunuz, doğanın sesleriyle baş başa kalabilmek için. Sizin gibi düşünüp buraya gelmiş az sayıda kişi var. Ağaçların ya da sazlıkların arasında sesleri duyulan yüzlerce kuş. Derken tüfek sesleri. Uzaktan, yakından. Birtakım sözde avcılar kuş "avlıyorlar". Ne için? Bu küçük kuşların onlara bir kötülüğü mü dokunmuş? Olamaz. Yemek için paraları yok da, ya da yiyeceklerini kendileri sağlamak amacıyla mı "avcılık" yapıyorlar? O da değil. Genç kişiler, orta yaşlılar. Öldürmek için öldürüyorlar. Yaptıklarının başka bir nedeni yoktur.

Bu kişileri, gençleri böyle davranışa sürükleyen nedir? Usumuza gelecek ilk nokta "eğitim" (ya da "eğitimsizlik") olacaktır. Doğal çevre kavramını, yaşama duyulacak saygıyı onlarda nasıl oluşturabiliriz? İnsan-doğa ilişkisinin temel ilke-

lerini gençlere, çocuklara, tüm topluma ne yolla anlatabiliriz?

Olumlu bir çevre kavramının geliştirilmesinde, örnek olmanın yanında en büyük çabalar kuşkusuz gençlerin, çocukların eğitimine yöneltilmelidir. Doğa ve doğal çevre bilinci de ancak

Bitki olsun, hayvan olsun, insanın öteki türlerle yakınlık duyması, onları sevmesi, onlara kötülük etmek şöyle dursun gerektiğinde yararlı olmak, yardım etmek istemesi, en başta evrim kavramının benimsemesine bağlıdır. Yeryüzünde şimdi yaşayan 300.000 dolayında bitki ve

Kılıçgaga kuşu

Küçük Beyaz Balıkçıl

İlgili alanlarda gerekli bilginin verilmesiyle birlikte doğa sevgisinin aşılmasıyla olanak içindedir. Bunlardan birincisi yetişmekte olan kuşaklara konunun önemini, sorunların nedenlerini gösterecek, onların doğaya bakış açılarını değiştirebilecek, ikincisi ise onları olumlu yönde koşullandıracak, kendilerinde davranış değişikliğinin oluşmasında belki en büyük katkıyı sağlayacaktır. Yararlanma düşüncesi ve insanın geleceğinin doğal çevrenin korunmasına bağlı olması bir yana, doğaya karşı davranışımız son çözümlemede bir ahlâk, ama evrensel bir ahlâk sorunudur.

1.000.000 dolayında hayvan türünün bulunduğu, birçok türün milyonlarca yıllık evrimin içinde çeşitli zamanlarda ortadan kalktığı, çok yakın zamanlarda da bir bölümünün insan aracılığıyla yeryüzünden silindiğinin, yüzlerce, binlercesinin böyle bir durumla karşı karşıya bulunduğu bilinmesi... Bütün bunlar, alışlagelmış tarih düşüncesinde olduğundan çok daha derinlemesine bir zaman ve süreç kavramının geliştirilmesine bağlıdır.

Evrim bilinci ile doğa bilinci birbirinden ayrılamaz. Yerbilimcilerin belirttikleri gibi, oluşması milyonlarca yıl almış olan doğal kaynakları öyle-

sine büyük savurganlıkla kullanır, kısa zamanda tüketirken, üstelik doğal çevreyi ondan yararlanamaz duruma getirecek biçimde kirletirken, yarının, demek oluyor ki çocuklarımızın payını da harcıyoruz. Bunların arasında, bugün başlıca enerji kaynağı olarak kullandığımız kömür, petrol ve doğal gazın, çok eski zamanlarda yaşamış canlıların ölümüyle oluştuğunu da unutmayalım.

İnsanlar şimdide dek, geçmişe ilke olarak hep ülkelerinin yurttaşları olmaları dolayısıyla ilerinde bir borçluluk duygusu taşımışlardır. Oysa yalnız yurttaşlar olarak değil, insan olarak, belli bir çağda yaşayan kişiler olarak geleceğe, geleceğin toplumuna birtakım borçlarımız, bırakacaklarımız var. Bunların en başında doğal çevremiz geliyor. O zaman, çocuklarımıza, gençlere yalnız yurttaşlık bilinci aşılamak, onları geleceğe hazırlamakta eksik kalacaktır. Onlarda köklü, temelli, bilimsel bir doğa bilinci, bunun yanında bizim de doğanın bir parçası olduğumuz bilincini oluşturmak, onların yetişmesinden sorumlu olan bizlerin başlıca görevidir. Daha önce söz açtığım "yurt" kavramı, bu iki bilincin, yurttaşlık ve doğa bilinçlerinin birleştiricisi olacaktır.

Eğitimden amacımız olumlu bilgi vermek olduğu ölçüde çağa uygun düşünce ve davranış değişikliği sağlamaksa, çocuklara doğanın gizlerinin açıklanmasının yanında ona olan yaklaşımımızda, davranışımızda ölçülü, uygar olmalıyız. Çocuk-doğa ilişkilerinde olumlu düşünce ve davranışların yerleşmesi bizim örnek olacak davranışlarımıza büyük ölçüde bağlıdır; özel yaşamımızda olsun, işimizle ilgili olsun, gönüllü etkinliklerimizde olsun.

Doğadaki çok zengin ilişkiler zincirini, insan-doğa ilişkileriyle bozulma yolunda olan dengenin düzeltilmesi için özellikle bilmek, bildiklerimizi genç kuşaklara aktarmak, onlara bu konuda yeni bilgiler elde etme yolunu açmak zorundayız. Bu zengin, karmaşık ilişkilerde canlıların kendi aralarındaki yakın bağımlılığın yanında cansız doğaya olan bağımlılıklarını kavramamız ve kavratmamız gerekir.

Çocuklarımıza şu yaklaşımı kazandırmalıyız. Doğa kimsenin malı değildir. Doğaya, alışlagelmış sahiboluculuk düşüncesiyle değil, onunla olumlu, dengeli ilişkiler içinde olmamızı sağlayacak bir yaklaşımla bakmalı, bu yaklaşımı benimsemeli, benimsetmeliyiz.

Son 50 yıl içinde bilim ve yeni buluşlar bizi yaşadığımız ve bildiğimiz dünyadan gittikçe çok daha uzak ve çok daha derin bir çevreye götürmüştür... Eğer biz kendimizi, bu dünyayı şimdiki orana daha değişik bir ruh durumunda yapmak zorunluluğuna inandırabilirsek, işte o zaman daha iyi bir sosyal yapının temelini atmada bütün güvenimizle bilime dayanabiliriz.

Arthur Delon LITTLE

Hayatın gerçek sırrı, bir şeyle fazlasıyla ilgilenmek, bir diğer şeyle ise yeteri kadar ilgilenmektir.

Hugh WALPOLE

Bilim ne zaman yeni bir keşifte bulunsa, melekler bunun en iyi ne şekilde kullanılabileceğini müzakere ederlerken, şeytan onu kapar gider.

Alan VALENTINE

Başkalarının kusurlarını tartarken, parmağıyla terazinin kefelerini bastırmayan insan pek enderdir.

Byron LANGENFELD

Baş gidince ayak yaşamaz.

Türk ATASÖZÜ